

část A

Osobní reflexe

Vladka Kolářová, vedoucí pobytového pracoviště Lipky Rychta.

EVVO se věnuji od svých skautských let. Učím žáky na pobytových i jednodenních programech, provázím studenty v předmětu zaměřeném na didaktiku EVVO... Zajímají mě komplexní výukové přístupy spojené s výukou venku (v reálném prostředí) a osobnostní rozvoj žáků vedoucí ke zvyšování jejich zájmu o environmentálně a společensky odpovědné jednání.

Kongres pro mě měl více silných momentů. Jedním z nich bylo propojení odborného kongresu s kongresem mladých a jejich poselství. Věřím, že i v následujících letech budou tento přístup organizátoři podporovat a povede k užší spolupráci současných odborníků a nastupující generace. Další přínos vidím v hledání přesahů a interakce akademického a praktického nahlížení EVVO.

Množství a témata výstupů byla tak pestrá, že bylo těžké mezi nimi volit. Proto si cením záznamů, které účastníkům umožňují i teď po kongresu procházet jeho hlavními tématy a vracet se k jednotlivým příspěvkům (např. místně zakotvené učení, celoškolní přístupy k environmentálnímu vzdělávání, akční kompetence a kompetence k udržitelnosti, výchova k environmentálnímu občanství atd.).

Z klíčových úvodních příspěvků mne zaujala přednáška Davida W. Orra, která mě dovedla ke konkrétním datům z výzkumů Davida Archera o uhlíkovém cyklu, koncentraci CO₂ v ovzduší a oceánech. David Orr však zdůrazňoval i úzké propojení politického rozhodování a kvality nastavení demokratických systémů pro rozvoj environmentálně šetrného chování. Svou přednášku uzavíral myšlenkami Anne Whiston Spirn o hledání rovnováhy, které se podle mého názoru promítají i do témat našich vzdělávacích aktivit: Jak žít ve světě a přitom jej chránit? Jak udržovat tradice a přitom podporovat inovace? Jak prosazovat svobodu a přitom pěstovat řád? Jak tříbit identitu a přitom oceňovat rozdílnost? Jak ocenit jednotlivosti a přitom udržet celek?

Podobně si kladl otázky ve své přednášce také Arjen Wals, který se ptá, jak být dobrým občanem v čase složitých problémů a nejistoty, nejednoznačnosti, eroze významu původních hodnot, hyperkonektivity, zrychlování, snižování pozornosti, doby, kdy dominantní konvenční ekonomická „logika“ urychlující neudržitelnost. A to vše ve společenství, na něž dopadá stres, zahlcení často protichůdnými informacemi doplněné o obrazy apokalyptické budoucnosti.

Arjen Wals naznačuje ve svém projevu i cestu k naději a smysluplné lidské budoucnosti. Vidí ji v neustále pokračujícím vzdělávání společnosti, která umí reflektovat své činy, v utváření a pěstování pečujícího společenství směřujícího k atraktivní a udržitelné budoucnosti pro všechny. Doporučuje nahlížet na budoucnost nejen z pohledu rozvoje moderních a účinných technologií, ale zejména jako na nutnost budování potravinové, environmentální, zdravotní a společenské spravedlnosti.

Arjen Wals ve své přednášce staví jednotlivá známá fakta do kontextu, který je burcující, ale ukazuje i účinné přístupy ve vzdělávání, které mohou vést společnost k udržitelnosti.

Přednášku Arjena Walse z roku 2021 vedenou ve velmi podobném duchu, jako zazněla na kongresu, je možné nalézt na odkazu: https://media.ed.ac.uk/media/1_gcmxxtyz.

Kolegům z pracoviště, kteří připravují pobytový ekologický výukový program týkající se klimatické změny, bych ráda doporučila postřehy z článků Davida Archera a jeho knihu *Global warming: understanding the Forecast*.

Druhé téma, které je pro nás inspirativní, je model celoškolního přístupu k rozvoji kompetencí k udržitelné budoucnosti z přednášky Arjena Walese. Obvykle podporujeme školy a učitele spíše v dílčích dovednostech nebo činnostech. Ve středu představeného modelu je však proměna školy jako celku začínající jasnou vizí, určením hodnot a charakteru školy i jejího vedení, což se promítá do dalších 5 oblastí – personální rozvoj (budování kapacit), spojení a spolupráce s komunitou, kurikulární dokumenty, přístupy a metody výuky, praktické změny (změny v provozu, vytváření udržitelných procesů).

A Whole School Approach to Sustainability

Source: Wals & Mathie, 2022

Do budoucna bych se ráda více dozvěděla o transformativním učení a velmi mě zaujalo propojení občanské vědy se vzdáváním žáků a studentů. Výborně mi rezonuje s motivem celého kongresu „budování mostů“. Spojení občanské vědy s formálním (i neformálním) vzdáváním má podle mého názoru velký potenciál takové mosty budovat – mosty mezi znalostmi a jejich aplikací, mosty mezi vědci, veřejností a žáky, mosty mezi teoretickým učením ve třídě a skutečnými reálnými problémy a hledáním jejich řešení za prahem školy.

Občanská věda jako příležitost pro zvýšení smysluplnosti výuky

Co je občanská věda?

Příležitost, kdy se veřejnost může zapojit do sběru dat pro výzkumné účely. Obvykle sami vědci vytvoří výzkumný záměr a nastaví podmínky sběru dat. Data pak sami vyhodnocují a vytváří z nich závěry.

Propojení občanské vědy a výuky žáků a studentů

Je relativně snadné zapojit se s kolektivem žáků do sběru dat, kterými můžeme podpořit konkrétní výzkumný záměr. Ale složitější je zapojit žáky s velkou mírou jejich participace již od fáze formulování výzkumného záměru až po konečnou analýzu a interpretaci dat.

Philippe Bastiaenssens a Mart Doms z Karel de Grote Hogeschool v Belgii¹ popisují ve svém příspěvku projekt, kde je participace jedním z klíčových prvků výzkumu.

Zájmy zúčastněných stran

Školy jej vidí v dosahování komplexních cílů učení s velkou mírou participace žáků. Mají zájem si vytvářet nové funkční vzdělávací přístupy. Chtějí žákům nabízet relevantní vědecké znalosti a souvislosti a budovat spojení mezi žáky a místní komunitou a mezi žáky a (univerzitními) vědci. Důležité je posilovat u žáků také přesvědčení o vlastní „účinnosti“ (self-efficacy).

Výzkumníci naopak mají zájem získávat použitelná a kvalitní data pro vlastní výzkum. Vítají podporu žáků, kteří mají zájem o vědu, mají zájem rozvíjet jejich výzkumné dovednosti. Při tom je jejich cílem i popularizace vědy a zvyšování povědomí o environmentálních souvislostech.

Jak je to s participací žáků v praxi?

Učitelé využívají zejména materiály předkládané vědci, které jsou koncipované jako instruktážní a jen s malým prostorem pro participaci žáků. Učitelé neumí příliš vytvářet podmínky pro vyšší stupně žakovské participace.

Výzkumníci mají nízké povědomí o možnostech studentské participace a výukovém potenciálu občanské vědy. Identifikovali však mnoho příležitostí pro zavedení vyššího stupně studentské spoluúčasti, ale očekávají, že nastavení míry participace je odpovědnost učitele.

Co podporuje (zájem o) propojení občanské vědy s výukou?

---

¹ Občanská věda jako prostředek rozvoje žakovských kompetencí
Karel de Grote Hogeschool - Philippe Bastiaenssens, Mart Doms
<https://www.scivil.be/nieuws/bevraging-educatiegids-citizen-science>
<https://www.scivil.be/> - kontakty příručky, workshopy a vzdělávání

- spojení s každodenním životem žáků
- doba trvání projektu
- flexibilita organizace školy a učitelova podpora ve škole
- dostatek informací a dobrá příprava před zahájením projektu
- nezávislé období sběru dat
- když učitelé a žáci objevují a učí se společně
- dostatečná učitelova a žákovská autonomie v realizaci výzkumu
- spolupráce s komunitou, výzkum vztažený k místu
- vyšší míra vzájemné interakce mezi zúčastněnými stranami
- příležitost k učení (se) napříč oblastmi/předměty
- akce je inspirativní pro další kolegy

Občanská věda a vzdělávání o klimatické změně

Dr. Heidi Ballardová z Kalifornské univerzity² uvádí konkrétní příklady využití občanské vědy ve vzdělávání o klimatu. Občanská věda spojená se školní výukou má dle jejich výzkumu potenciál funkčně přispívat do vzdělávání o klimatu, protože účastníci díky ní mohou lépe porozumět faktům a souvislostem i přírodním procesům.

Přispěvatelé se shodují i na několika klíčových dovednostech pro úspěšnou realizaci projektů občanské vědy ve spojení s výukou. Lze je shrnout takto: sdílení poznatků s vnějšími posluchači (veřejností, komunitou), mládež přebírá odpovědnost za kvalitu dat a aktivně se účastní i dalších částí výzkumu mimo samotný sběr dat, žáci zkoumají souvislosti a řeší problémy na místní úrovni, odhalují vazbu mezi lidskou činností a zdravím a životním prostředím.

Propojení výuky se skutečnými vědeckými výzkumy s velkou mírou participace žáků v průběhu celého procesu se ukazuje jako jedna z možných cest, jak vzdělávat pro budoucnost a zároveň zvýšit zájem a motivaci žáků o environmentálně a společensky odpovědné jednání.

---

² Spojené státy

Kalifornská univerzita - Davis

KOMUNITNÍ A OBČANSKÁ VĚDA JAKO VZDĚLÁVÁNÍ V OBLASTI ZMĚNY KLIMATU: VÝZKUM DŮKAZY A PRAKTICKÉ STRATEGIE PRO PODPORU VĚDECKÉ GRAMOTNOSTI, SPRAVEDLNOSTI

Vyjmuté části nad rámec doporučených znaků:

Kde najít projekty občanské vědy?

V českém prostředí se, podle mého názoru, potenciál občanské vědy teprve objevuje. Pro učitele přináší inspiraci článek Zapojte se do občanské vědy na portálu Učíme se venku (<https://ucimesevenku.cz/zapojte-se-do-obcanske-vedy-citizen-science/>).

Jedná se zejména o nabídky spolupráce pro veřejnost, než o promyšlené příležitosti pro zapojení škol. Databázi projektů a základní informace o tom, co to vlastně občanská věda je, přináší web CITIZEN SCIENCE (<https://www.citizen-science.cz/>). Další možnosti zapojení veřejnosti do výzkumů nabízí na svých stránkách i Akademie věd ČR (<https://www.avcr.cz/cs/pro-verejnost/obcanska-veda/>).

Na Evropské úrovni je možné doporučit evropskou platformu eu-citizen.science (<https://eu-citizen.science/>), kde jsou nabízeny konkrétní výzkumy. Užitečný může být i rozcestník scistarter (<https://scistarter.org/>), který nabízí odkazy, články, příležitosti k síťování i pro získání zdrojů na výzkumy spojené s občanskou vědou.

Zabývali se tedy intenzitou participace studentů, přičemž ji posuzovali podle škály vytvořené Rogerem Hartem³:

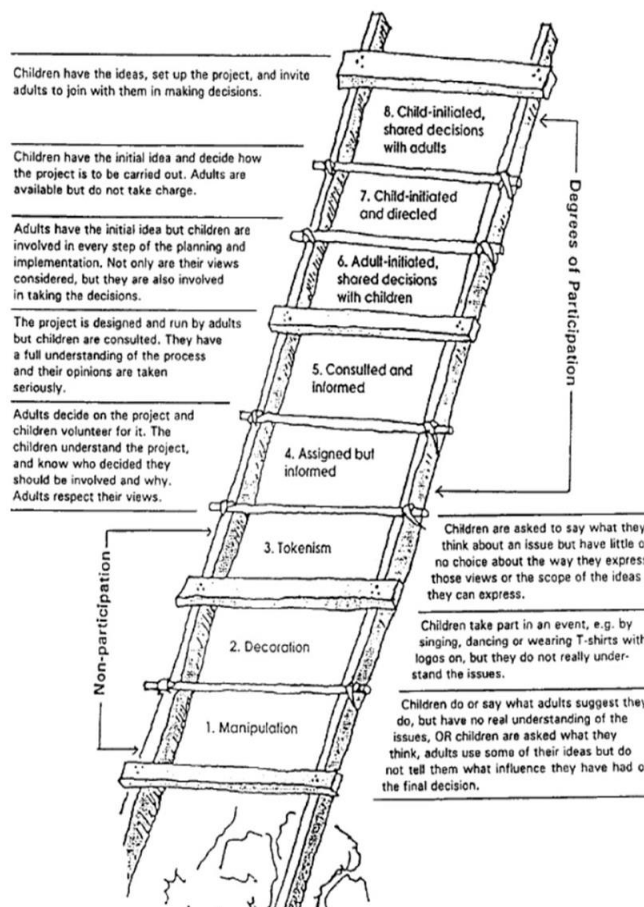
³ Hart, R. (1996). *Children's Community Participation Handbook: Involving Children in Community Development and Environmental Care*. Earthscan.

úroveň participace:

8. žáky iniciovaný a řízený projekt, dospělým jsou interpretovány zkušenosti a výsledky
7. žáky iniciované a řízené činnosti, dospělý je k dispozici v případě potřeby
6. projekt je navržen dospělými, podílí se na každém kroku, ale žáci se v něm aktivně zapojují a ovlivňují proces
5. projekt je vytvářen dospělými, ale je s žáky konzultován, žáci mu rozumí
4. žáci se (dobrovolně) účastní činnosti a rozumí okolnostem

neparticipativní přístupy:

3. falešná participace – žáci si vybírají jednu z předem určených možností a musí dojít k předem stanovenému cíli
2. žáci jsou účastni v pasivních a nepřímou souvisejících rolích, nerozumí souvislostem
1. manipulace – žáci říkají a dělají, co jim řekne dospělý, bez hlubšího porozumění

Jednotliví mluvčí představili i některé konkrétní příklady propojení občanské vědy a vzdělávání žáků v jejich zemích:

- monitoring pohybu a migračních vzorců ptáků a jejich proměny – základní školy
- společný výzkum vědců a pěstitelů rýže o úpravách v zemědělských postupech s cílem zvýšit biodiverzitu stěhovavých ptáků
- fenologický projekt sledování proměny ve vývojových stádiích monarchů a klejchů – středoškolští žáci
- monitoring zdraví lesů ve vztahu ke zvyšující se míře lesních požárů – žáci 8–10 let
- belgický projekt měření znečištění ovzduší (2018) a monitoring sucha (2022)
- německý projekt na měření dusíkatých látek ve vodách – tekoucích, stojatých, podzemních (s ohledem na roční období, nadmořskou výšku a okolní prostředí)